

Răspunderea membrilor grupului infracțional organizat pentru infracțiunile program

Asist. univ. drd. Ioana – Celina Pașca

Facultatea de Drept și Științe Administrative
Universitatea de Vest din Timișoara

Résumé: Cette étude analyse la situation des chefs d'un groupe criminel organisé qui, dans la plupart des cas, ne participent pas directement à la commission des infractions-programme, mais recourent à des exécutants pour la réalisation effective des actions criminelles. La question à laquelle nous essayerons de trouver une réponse est si tous les membres du groupe criminel répondent pour les infractions-programme de l'association ou ils ne seront responsables que ceux qui avaient pris part à leur commission ou bien ceux qui, bien que n'ayant pas participé, étaient au courant de leur existence.

Mots-clés: groupe criminel organisé, responsabilité objective, responsabilité présumée, infraction de moyen, infraction matérielle.

1. Preliminarii

Subiect activ nemijlocit al infracțiunii prevăzute în art. 7 din Legea nr. 39/2003¹ poate fi orice persoană fizică sau juridică responsabilă penal care inițiază, constituie, aderă sau sprijină un grup infracțional organizat. Fiind vorba, însă, de o formă a pluralității constituite de făptuitori, subiectul activ al infracțiunii este plural.

Legiuitorul condiționează existența grupului infracțional organizat de un număr minim de participanți, respectiv trei, număr multiplu apreciat ca fiind necesar constituirii unei organizații complexe, cu ierarhii și roluri prestabilite. Reunirea voințelor a cel puțin trei persoane dă naștere unui organism plural, apt să-și impună voința colectivă în atingerea scopurilor, independent de voința individuală a fiecărui membru.

În literatura de specialitate română și străină a fost amplu dezbătută posibilitatea sancționării unei persoane care face parte dintr-o organizație criminală și pentru infracțiunile program, în situația în care în sarcina acesteia nu poate fi reținut niciun act material al vreuneia dintre aceste infracțiuni.

¹ Legea privind prevenirea și combaterea criminalității organizate, publicată în Monitorul Oficial nr. 50/29.01.2003

2. Teoria răspunderii prezumate

În literatura de specialitate a fost promovată opinia conform căreia este necesară sancționarea individului ce face parte dintr-o structură de tip mafiot în sarcina căruia poate fi dovedit acel *pactum sceleris* cu o astfel de organizație, nu doar pentru infracțiunea-mijloc, ci și pentru infracțiunea-scop, întrucât contribuția cauzală la comiterea acesteia din urmă este una prezumată. În acest sens, infracțiunea – scop, chiar în lipsa unei contribuții concrete, reprezintă efortul conjugat al tuturor celor care contribuie conștient la înfăptuirea organizației, întrucât agentul, odată cu constituirea unei *societas sceleris*, a conceput un plan clar și bine definit al unor infracțiuni realizabile în cadrul acordului asociativ.

Într-o altă opinie², pe care o considerăm ca fiind pertinentă, s-a apreciat că „unitatea de faptă sau, după caz, de infracțiune, ca temei al răspunderii penale a participanților, contrazice în mod justificat teoria participației delict distinct, care transformă pluralitatea de infractori în pluralitate de infracțiuni, ceea ce este contrar realității, nesocotind caracterul obiectiv și subiectiv al contribuției diferiților participanți la săvârșirea infracțiunii”. Astfel, apartenența la o astfel de grupare poate constitui doar un indiciu pentru contribuția la infracțiunea scop, dar vinovăția, în concret, trebuie stabilită în baza probelor din care rezultă și o contribuție morală sau materială la infracțiunea scop.

În motivarea unei soluții³, Curtea de Casație italiană, cu referire la calitatea de membru într-o grupare infracțională, arată că aceasta nu poate prezuma prin ea însăși responsabilitatea pentru faptele altor membri ai aceleiași asocieri, în lipsa unei contribuții concrete la producerea rezultatului socialmente periculos al infracțiunii scop, răspunderea fiind una personală, directă, și nu una mijlocită. În acest sens, în motivarea unei alte soluții⁴, Curtea de Casație italiană a arătat că „în cazul în care infracțiunea, alta decât infracțiunea de asociere, așa-zisa infracțiune scop, este prevăzută în programul generic al organizației, imputarea acesteia membrilor asociației sau liderilor săi poate constitui un element de suspiciune care va fi coroborat cu alte elemente obiective ale acuzării, fără de care rămâne la stadiul inițial de evaluare inutilizabilă”.

În literatura de specialitate străină s-a exprimat și opinia⁵ conform căreia în cazul infracțiunii de asociere la un grup infracțional organizat, atunci când se comit și infracțiuni scop, „în cazul existenței unei singure rezoluții infracționale se reține doar o infracțiune în formă continuată”. În acest sens, este posibilă reținerea unei singure infracțiuni în formă continuată atunci când se face dovada faptului că „agentul, odată cu constituirea unei *societas sceleris*, a conceput un plan clar și bine definit al unor infracțiuni realizabile în cadrul acordului asociativ”⁶.

² C.BULAI, B.BULAI, *Manual de drept penal. Partea generală*, Editura Universul juridic, București, 2007, p. 455.

³ Curtea de Casație, Sentința nr. 37115/28.09.2007 în FRANCESCO CARINGELLA, MICHELE DE PALMA, *Lezioni e sentenze di diritto penale 2011. Parte speciale*, DIKE Giuridica Editrice, Roma, p.158.

⁴ Curtea de Casație, Secția 1, Sentința 06784 din 6.6.1992 în S.BELTRANI, F.CARINGELLA, R.MARINO, *Codice penale annotato con la giurisprudenza.*, Edizioni Simone, 1994, p.1092.

⁵ Codice penale spagato articolo per articolo, Edizioni giuridiche Simone, Ediția X, 2005, p.523.

⁶ S.BELTRANI, F.CARINGELLA, R.MARINO, *Op.cit.*, p.1092.

Opinia exprimată în doctrina românească este diametral opusă celei care admite posibila continuitate între cele două infracțiuni, subliniindu-se necesitatea respectării autonomiei între infracțiunea–mijloc, cea de asociere, și infracțiunea–scop. Pe de altă parte, dată fiind condiția suplimentară în cazul infracțiunii continuate a identității de subiect pasiv, este greu de conceput o astfel de infracțiune care să respecte toate cerințele acestei forme de pluralitate legală. În opinia noastră, situațiile descrise sunt doar ipotetice, întrucât în cazul infracțiunii continuate se impune o triplă unitate, respectiv unitate de subiect, de rezoluție infracțională și de conținut de infracțiune, or este greu de crezut că scopul asocierii de tip mafiot este restrâns la un plan minimal de acțiune.

Pe de altă parte, chiar textul de incriminare prevede ca particularitate a asocierii la un grup infracțional organizat comiterea unui număr nedeterminat de infracțiuni, or această imprecizie este în vădită contradicție cu realizarea unui plan concret și definit numeric. Totodată, este exclusă reținerea unei singure infracțiuni în formă continuată și datorită totalei autonomii sancționatorii a infracțiunii de asociere la un grup infracțional organizat, aceasta reprezentând doar premisa naturală și necesară a celei din urmă.

3. Liderul organizației, instigator sau complice?

În conformitate cu dispozițiile art. 7 pct. 3 din Legea 39/2003, dacă faptele de inițiere, aderare sau sprijinire a unui grup infracțional organizat au fost urmate de săvârșirea unei infracțiuni grave, se aplica regulile de la concursul de infracțiuni. Din cuprinsul textului de lege enunțat deducem că membrii grupării infracționale vor răspunde pentru infracțiunea program numai în măsura în care se dovedește participarea directă a acestora la săvârșirea acestei infracțiuni. În consecință, calitatea de membru al unei grupări infracționale nu atrage în mod automat și răspunderea pentru infracțiunea program.

În literatura de specialitate străină a fost avansată opinia⁷ conform căreia membrii grupării vor răspunde în calitate de instigatori sau de complici morali, întrucât, chiar dacă aceștia nu contribuie în concret la realizarea elementului material al infracțiunii, contribuția lor se materializează fie în acte de instigare, și asta mai ales în cazul capilor grupării, fie în acte de susținere morală care să garanteze succesul.

O astfel de situație o întâlnim în cazul acelor infracțiuni pentru a căror comitere a fost nevoie de acordul preventiv al membrilor de rang superior sau în cazul în care aceștia au fost cei care au determinat comiterea infracțiunii, iar ulterior profitul a fost dat, în tot sau în parte, asocierii. În această situație, ajutorul moral constă „într-un acord tacit sau pasiv și, deci, de implicată aprobare, cu atât mai mult cu cât exista posibilitatea de a împiedica comiterea infracțiunii”⁸. Această ipoteză fundamentează teoria răspunderii prezumate, întrucât în cadrul unei structuri ierarhizate, cum este și cea de tip mafiot, participanții la o astfel de asociere sunt simple unelte ce acționează doar la comanda superiorilor.

⁷ GIUSEPPE SPAGNOLO, *L'associazione di tipo mafioso*, Cedam, Milano, 1997, p.162.

⁸ G.CIAN, A.TRABUCCHI, CRESPI FORTI ZUCCALA, *Commentario breve al Codice penale*, Cedam, Milano, p.1017.

Nu sunt, însă, deloc neglijabile anumite contribuții, precum procurarea de informații, instrumente sau asigurarea scăpării. În această ipoteză, contribuția capilor este apreciată nu ca o condiție *sine qua non*, ci ca o concretă utilitate.

Cu toate acestea, opinia majoritară apreciază că antrenarea răspunderii membrilor grupării, alții decât cei care au contribuit în concret la comiterea infracțiunii, ar constitui o derogare de la principiul răspunderii personale, or a sacrifica principiile dreptului material este inacceptabil. O astfel de răspundere este exclusă în lipsa dovezii informării și a manifestării acordului, chiar și tacit, la comiterea infracțiunii, întrucât răspunderea unei persoane este fundamentată exclusiv pe contribuția cauzala morală sau materială la săvârșirea unei fapte ilicite. Calitatea de conducător al unei organizații, deși înzestrată cu putere decizională, nu este în măsură să prezume o răspundere în lipsa unei contribuții concrete⁹. Asemenea cazului simplilor membri ai asocierii, bănuiala incitării executanților nu reprezintă decât un indiciu, care nu este în măsură să fundamenteze o condamnare în lipsa unei susțineri morale concrete și a unui acord, chiar și tacit, dar neechivoc.

4. Concluzii

Este adevărat că în practica judiciară este uneori dificil de delimitat între diferitele conduite ale membrilor grupării, întrucât, fiind vorba de o asociere, întotdeauna „vom avea elemente comune, o voință comună și interese care coincid”¹⁰, dar asta nu înseamnă că săvârșirea unei infracțiuni de către un membru al grupării atrage în mod automat răspunderea întregii grupări infracționale.

Nu este de neglijat nici aspectul că răspunderea prin apartenență are anumite avantaje, precum simplificarea probei, nefiind necesară analiza legăturii de cauzalitate între faptă și rezultat, întrucât în virtutea acestei teze, toți membrii sunt responsabili, dacă nu pentru acte de coautorat, pentru acte de instigare sau complicitate sau dacă nu, pentru neglijență. O astfel de contagiare nu este de dorit, întrucât se aduce atingere unor principii fundamentale ale dreptului penal, precum principiul răspunderii penale individuale, consacrat de Codul penal francez de la 1810 și preluat apoi de toate codurile penale europene ca o formă de dispreț față de răspunderea colectivă instituită în legiurile anterioare împotriva infracțiunilor de lezmajestate.

Pe de altă parte, o astfel de interpretare ar constitui un adevărat regres, întrucât prin incriminarea asocierilor infracționale legiuitorul a consacrat principiul autonomiei infracțiunii mijloc față de infracțiunea scop, infracțiunea mijloc fiind socotită doar ca o premisă necesară săvârșirii infracțiunii scop. Dată fiind autonomia infracțiunii mijloc, nu toți membrii vor răspunde în calitate de participanți ai infracțiunii, ci doar acei membrii care au contribuit

⁹Corte di Cassazione, Sezione VI, Sentința nr. 6221/2006 în FRANCESCO CARINGELLA, MICHELE DE PALMA, *Op.cit.*, p.160.

“ Având în vedere existența unui organ de conducere investit cu putere de decizie în comiterea infracțiunilor, mai ales în cazul uciderii unor persoane importante, apartenența unui inculpat la un astfel de organism, poate constitui un indiciu pentru răspunderea penală, dar nu dovada deplină a acesteia”.

¹⁰ ALEXANDRU BOROI, *Drept penal. Partea generală*, Editura C.H.Beck, 2010, p. 297.

material sau moral la comiterea infracțiunii. Chiar dacă, de cele mai multe ori, membrii grupărilor infracționale și, mai ales, liderii acestora, nu se rezumă la un consens tacit sau pasiv, ci având un interes strategic în consumarea infracțiunii sunt cei care aprobă sau dezaprobă un anumit comportament, în calitate de titulari ai dreptului de a dispune asupra bunului mers al grupării, este foarte greu de dovedit că această atitudine a lor are relevanță cauzală. „Dreptul penal refuză o astfel de răspundere colectivă care ar putea atinge un număr mare de persoane, sau chiar una singură, din moment ce această persoană este sancționată nu ca individ, ci ca membru al grupului”¹¹.

Asocierea infracțională, ca formă a pluralității constituite, constă, în simplul fapt, incriminat de lege, de a constitui o grupare în scopul săvârșirii de infracțiuni. Pronunțata coeziune între asociere și scopul acesteia, precum și între asociere și elementul programatic, nu este de natură a transforma răspunderea personală în răspundere colectivă. Date fiind considerentele amintite, „membrul unui grup trebuie să fie evaluat personal înainte de a fi proiectat într-o relație colectivă. Legea îl recunoaște ca o persoană ce merită a fi apreciată și protejată înaintea oricărei considerații de apartenență”¹².

¹¹ EDOUARD VERNY, *Le membre d'un groupe en droit pénal*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 2002, p.127.

¹² *Idem*, p. 399.